

Zsebők Csaba

Nemzeti eszmék és globalizáció

Bevezetés

Térségünkben a nemzeti eszméket a Harmadik Birodalom és a Szovjetunió sem volt képes kiirtani. A kommunizmus hosszú évtizedei után térségünkben vajon a globalizáció milyen – közvetett és közvetlen – pozitív s negatív hatást gyakorol a nemzeti eszmére?

Néhány történelmi példa után némi elemzéssel, és pár gondolatkísérlettel élénk...

**

A legfőbb politikai erő a XX. században mindvégig a nacionalizmus, nem a kommunizmus – nyomatékositotta John Lukacs az 1990-es évek első felében.¹ A történelem sajátos fintora, hogy Wilson amerikai elnök eszméi is forradalmibbnak bizonyultak, mint Leninéi, vélekedett a neves tudós.

A magyar származású amerikai történész hangsúlyozta, hogy a nemzeti önrendelkezés Wilson-féle eszméje hozzájárult, hogy 1918-ben egész birodalmak bukjanak. Hét évtized múlva ugyanez a gondolat pont azon államok némelyikét – például Jugoszláviát és Csehszlovákiát – bomlasztotta, amelyeket a hajdani amerikai elnök segített létrehozni. Lukacs szerint emiatt bomlott fel a Szovjetunió is, mint az orosz cári birodalom örököse. Míg a kommunizmus halott, addig a nemzeti önrendelkezés eszménye él és virul – szögezte le a kutató.²

A nemzeti eszme fölénye

A nemzeti eszmének a kommunizmus feletti erkölcsi fölényére bizonyosság az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc.

A világtörténelmi jelentőségű napok „előkészítői” között számos olyan egyetemista, fiatal értelmiségi fellelhető, aki nem volt kommunista múlttal terhelt. Erre bizonyosság a mindössze egy számot megért, legendás – ám górcső alá ritkán helyezett – *Tiszta szívvel* folyóirat, illetve az egyetemi lap bázisát jelentő „Kolhoz Kör”.

„A Kádár-korszakban megjelent, 1956-ot ellenforradalomnak megíró munkák a forradalom előkészítőjének tekintették, az ellenforradalmi erők élcsapatának, más munkák jelentéktelen mellékvonalnak. A magukat a körhöz tartozóknak vallók közül vannak, akik szervezett csoportnak, vannak, akik vitatkozó alkalmi társaságnak tekintik” – ecsetelte Borsodi Csaba.³ Mint hozzátette: „Az összetartó erő is ez, a vidéki származás, az otthon szerzett tapasztalatok, a propaganda és a falusi, vidéki városi valóság közötti kiáltó ellentét. (...) A tagság első jelentősebb önálló lépése az 1956. március 15-i ünnepség volt”. Egyébként a hivatalostól eltérő, zártkörű megemlékezést tartottak a nemzeti ünnepen.

A „Kolhoz” fedőnévvel munkálkodó Kör egyik tagja, Kabdebó Lóránt visszaemlékezése szerint kora ősszel tervezték meg, hogy – egészen szokatlan módon – független egyetemi

---

¹ Lásd: Lukacs, J. (2006): A XX. század és az újkor vége. Budapest, Európa Könyvkiadó.

² Ld.: u.o.

³ Ld.: Dr. Borsodi Csaba: Az ELTE Bölcsészettudományi Karának története. In: www.btk.elte.hu

folyóiratot indítanak.⁴ Meg is alapították a *Tiszta szívvel* című lapot, amely már a forradalom kirobbanása előtt két héttel, október első harmadában megjelent.

Borsodi Csaba rámutatott, hogy a „Kolhoz Kör” legnagyobb hatású akciója az 1956. október 6-i történelmi séta, majd tüntetés volt. Az ezekben a napokban megjelent folyóiratban tanulmányok, költemények, oktatási javaslatok láttak napvilágot.

Az október 6-i séta után ráadásul megfogalmazódtak bizonyos követelések. „A Magyar Diákok kezdetű politikai röplap jutott el Szegedre október 10. után. Ma már tudjuk, hogy a levelet, amiben ez a röplap szerepelt, Román Károly⁵ írta szegedi joghallgató barátjának, Alexa Helmutnak” – szögezte le Borsodi, aki idézi is a röplapot: „Felhívunk benneteket, hogy október 22-én lépjete velünk egységesen sztrájkba az orosz nyelv fakultatívva tételéért.” Borsodi Csaba egyértelművé tette, hogy a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége megalakításában jelentős szerepet játszott ez a levél. Az pedig közismert, hogy a MEFESZ sorsdöntő szerepet töltött be a forradalom követeléseinek kidolgozásában.

Egyes értékelések szerint egyébként az 1956-os forradalom kitörése előtt a *Tiszta szívvel* volt az első változásokat követelő és független lap. Mindenesetre látható, hogy a „Kolhoz Körben” összegyűlt egyetemi ifjak a magyar nemzeti eszme szempontjából két kulcsfontosságú emléknapon is, március 15-én és október 6-án indították szimbolikus és történelmi jelentőségűnek bizonyuló akcióikat.

Továbbra is ható nemzeti eszmék

A Szovjetunió hiába tiporta el az 56-os forradalmat és szabadságharcot, a magyar nemzeti eszme nem csupán külhonban, hanem idehaza is továbbélt. Ez nem csupán egyes művészeti alkotások kapcsán derül ki, hanem egyes korabeli dokumentumokból is.

Olyannyira, hogy például 1963 májusában a Művelődésügyi Minisztérium egy, az állampárt megfelelő testületének küldött jelentésében panaszkodó hangot is megütött. A téma nem más volt, mint az MSZMP VIII. kongresszusa⁶ anyagai feldolgozásának tapasztalatai a felsőoktatási intézményekben.⁷

Bár a jelentés alapvetően bizakodó hangvételű, az MSZMP-t biztosítja a kedvező fejleményekről, ám felhívják a figyelmet, hogy egyes hallgatók arról is érdeklődtek, Magyarország miért szállít uránt a Szovjetunióba, miközben az magyar szempontból nem gazdaságos. Meglehetősen elterjedtnek tüntették fel azt a véleményt, hogy Magyarország képviselője a KGST-n belül gyenge. Mi több, lejegyezték azt a panaszt is, hogy valamilyen kérdés kapcsán még mindig felvetődött „Erdély ügye”.

„A hallgatók túlnyomó többsége helyesli pártunk politikáját, a VIII. kongresszus beszámolóit, határozatait” – olvasható a minisztériumi jelentésben, amelyben ugyanakkor hangsúlyozták: általában „a helytelen nézetek” túlnyomó többségét maguk a hallgatók cáfolták meg a viták során, azonban egyértelművé vált, hogy egyes ideológiai, politikai és gazdasági kérdésekben „erőteljesen hatnak káros burzsoá nézetek, különösen a nacionalista eszmék”.

---

⁴ Ld.: Kabdebó, L. (2007): 1956-os Pilvax a Várban (A Régi Országház étterem legendája). In: MKDSZ.hu, 2007. március 7.

⁵ A *Tiszta szívvel* ideiglenes szerkesztőbizottságának egyik tagja.

⁶ Az MSZMP VIII. kongresszusa 1962. november 20–24-e között ülésezett.

⁷ MNL OL M-KS 288. f. 22. cs. 8. őe.; MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály iratai; 1963.; Jelentés az MSZMP VIII. kongresszusa anyagainak feldolgozásának tapasztalatairól a felsőoktatási intézményekben

Mindazonáltal a nemzeti eszmék a keleti blokk más országaiban is hatottak. Mindez nem csupán a többségi nemzetekre vonatkozott, hanem általában a nemzeti kisebbségi közösségekre is.

Egy példa: a prágai tavasz nyomán, 1968. augusztus 14-én Pozsonyban a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége (Csemadok), a Csehszlovákiai Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetsége és a Lengyel Kulturális Szövetség együttes tanácskozást tartott a kisebbségeket érintő közös kérdésekről. Elfogadott nyilatkozatuk szerint a csehszlovák alkotmányban szükséges rögzíteni, hogy az országot a két nemzet mellett nemzetiségek is alkotják, és ezek mind egyenjogúak. A három kisebbségi szervezet azt ugyancsak rögzítette, hogy az alkotmányba a nemzetiségek öngazgatási jogát szintén bele kell foglalni...⁸

Nacionalisták kontra ortodox kommunisták

John Lukacs úgy tartja, hogy Gorbacsov hatalomra kerülésekor a hithű kommunisták már csupán maroknyi kisebbséggé lettek az óriási szovjet birodalom belül.

Az utolsó szovjet vezetőnek ilyen körülmények között kevésbé kellett tartani az ortodox kommunistáktól, mint a nacionalistáktól az orosz néptömegben belül és kívül, mivel e sokaság keserűen szembesült azzal: a pártvezető nem a kommunista ideológiát, hanem a Szovjetunió belső és külső védőfalait dönti romba – értékelt Lukacs.⁹

**

Tudjuk, térségünkben a nemzeti eszmék kialakulása már több mint kétszáz évvel ezelőtt elkezdődött. S míg Európa ezen felében „legalábbis kezdeti formájában, egy kis csoport öntudatában már megvolt a nemzet, mielőtt állama létrejött volna”, addig a „harmadik világra” az volt a jellemző a XIX.-XX. században, hogy előbb jött létre az állam, s csak azt követően született meg a nemzet, „éppen ennek az újonnan létrejött államnak a befolyása alatt”.¹⁰

Az elmúlt évszázadokban és évtizedekben is a nagyhatalmak szempontjából térségünk, azaz Köztes-Európa leginkább felosztandó érdekszférának számított.¹¹ A modern kori történelem „mozgó határsávját” jelentő Köztes-Európában élő népek, nemzetek számára az, ha „csupán” piacként tekintettek az általuk lakott területekre, még többnyire jobb esetnek számított, mint amikor azok katonai felvonulási, illetve megszállási zónává váltak.¹² Más kérdés: az, hogy ilyen szempontból éppen milyen helyzetben van egy ország, nem mindig egyértelmű egy ideig.

---

⁸ Ld.: Zsebők, Cs.–Keresztes, G.–Klenner, Z.–Papp, A.–Nemcova, A. (2005): A prágai tavasz és a kisebbségek. Budapest, Uniós Tanoda Alapítvány, a Nemzetközi Visegrád Alap támogatásával.

⁹ Ld.: Lukacs (2006)

¹⁰ Ld.: Niederhauser, E. (1976): Nemzetek születése Kelet-Európában. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.

¹¹ Nyugat-Európa és Oroszország (illetve az Oszmán Birodalom) határsávját, illetve ütközőzónáját a történetírás sokáig viszonylag elhanyagolta. A heterogén régió behatárolása azonban egyáltalán nem könnyű. A meghatározási kísérletek (Köztes-Európa, Kelet-Európa, Közép-Európa, Közép- és Délkelet-Európa, Kelet-Közép-Európa, Közép-Kelet-Európa) valamiképpen értékvalasztást sugallnak. A modern kori történelem „mozgó határsávját” jelentő Köztes-Európa (Europe-Between, Zwischen-Europa) alatt egyes történészek a Csehországtól Moldáviáig, és Görögországtól a Baltikumig, sőt Finnorszáig terjedő kisnemzeti régiót értik.

¹² A földrajzi területnek is számító Makedónia – amelyen ma a Macedón Köztársaság, Görögország és Bulgária osztozik – a balkáni nacionalizmusok találkozásának színtere. Ráadásul az 1940-es évek második felétől egészen az 1980-as évek legvégéig Makedónia területét a szovjet blokk, az Egyesült Államok és szövetségesei, valamint az el nem kötelezett vagy semleges országok érdekszférának a határai is megosztották.

Nyugat-Európa és Oroszország (illetve az Oszmán Birodalom) ütközőzónáját etnikai és vallási sokszínűség, kevertség jellemezte, továbbá többnyire az, hogy kisnemzeti államegyüttesét szomszédos birodalmi központokból (Pétervár, Moszkva, Berlin, Bécs, Isztambul stb.) irányították vagy határozták meg. Köztes-Európában az elmúlt bő két évszázadban azonban a nemzetállami törekvések, illetve nacionalizmusok ilyen-olyan formában küzdöttek a nemzetek feletti birodalmakkal.¹³

Szükségesnek bizonyultak mindehhez a nemzetté válás társadalmi-gazdasági, politikai és művelődéstörténeti feltételei, előzményei. Bizonyos kutatók szerint a nemzeti eszme kialakulása, a nemzetté válás elképzelhetetlen a rendi-nemesi ellentétek, a humanizmus, a felvilágosodás és a romantika nélkül.¹⁴

Jóllehet vitatható, azonban a köztes-európai régió határain kívülre helyezik a többségében beloruszok és ukránok által lakott területek nagy részét. Térségünk térképét így is meglehetősen színezik a szomszédos nagy nemzetek, azaz a németek, az oroszok, a törökök és az olaszok nemzetrészei által alkotott helyi kisebbségi közösségek.

Amúgy a köztes-európaiak modern kori nemzettudatának közös vonásaként érzékelhető jellemzően a birodalomellenesség, a nemzetállam idealizálása, az állandó fenyegetettség érzése, valamint az európai értékrend valódi védőjének a képe, továbbá a hídszerep a „Kelet” és a „Nyugat” között. Köztes-Európa mindemellett világvallások (nyugati és keleti kereszténység, iszlám) határvidéke.¹⁵

Újra erősödik a nemzettudat

Napjainkban, a globalizáció körülményei között Köztes-Európa megint a Nyugat és Kelet ütközőzónája. Ilyen képet mutat a keményedő geopolitikai, illetve energiapolitikai erőpróbák, játszmák színterének számító térségünk, beleértve a balkáni, a visegrádi és a balti országokat egyaránt. Bár a Nyugat vezető ereje az Amerikai Egyesült Államok, azonban térségünkben a gazdasági óriásnak számító Németország ugyancsak – egyelőre – megkerülhetetlen, ráadásul a köztes-európaiak szomszédja.

A putyini Oroszország erőteljes hatása, feléledt nagyhatalmi ambíciója, sőt aktivitása egyértelmű. Mindeközben a köztes-európai térség közvetlen keleti szomszédjai közül az erős középhatalomnak számító Törökország szintén egyre jobban érezteti a befolyását. A távolabbi hatalmak közül Kína és egyes arab országok gazdasági, politikai befolyása is tagadhatatlan.

Ilyen nemzetközi viszonyok között Köztes-Európa kisebb-nagyobb államainak rendkívül nehéz lavírozni. Ezeknek az országoknak a többsége ma is a számtalan érdektől szabdalt és mindinkább ellentmondásosan működő Európai Unió tagja. Azok az államok, amelyek eddig kívül maradtak, ugyancsak jellemzően belépnének az unióba. Az EU viszont az interetnikus kapcsolatokat és a nemzetállami kérdéseket egyáltalán nem tette egyszerűbbé.¹⁶

Sőt, a közel-keleti, közép-ázsiai és afrikai migránsok kiváltotta válsághelyzet 2015 nyarára megmutatta az Európai Unió általános értékválságát, kifejezetten nehézkes döntéshozatali mechanizmusát, illetve közös biztonságpolitikai stratégiájának a hiányát.

---

¹³ Ld.: Pándi, L. (1997): Köztes-Európa 1763-1993 (Térképgyűjtemény). Budapest, Osiris Kiadó.

¹⁴ Ld.: Ujlaky, I. (2008): Nemzetkönyv – Kezdetektől a XX. századig. Pomáz, Kráter.

¹⁵ Ld.: Pándi (1997)

¹⁶ Ld.: Zsebők, Cs. (2015): Köztes-Európa, a „mindig felosztandó” érdekszféra – interetnikus kapcsolatok, nemzeti eszmék, globalizáció. In: a VI. Báthory-Brassai nemzetközi tudományos konferencia Kárpát-medencei versenyképesség című tanulmánykötete.

Mi több, a nemzetállami törekvések ismét felerősödtek Európán belül. Igaz, a köztes-európaiak nemzet tudatának a korábbiakhoz hasonlóan napjainkig is többé-kevésbé közös vonása volt általában a birodalomellenesség, a nemzetállam idealizálása, az állandó fenyegetettség érzése, valamint az európai értékrend valódi védőjének a képe, továbbá a hídszerep a „Kelet” és a „Nyugat” között. Ám a globalizáció, illetve az Európai Unió működése ezeket a jellemzőket több vonatkozásban napról napra erősíti.

**

Az egy vagy több nagyhatalom által okozott globális problémákat jellemzően csak nagyhatalmi összefogással lehet orvosolni. Szükség mutatkozik azonban arra, hogy a kisebb országok és a középhatalmak ugyancsak egyértelműen jelezzék érdekeiket, amihez nemzeti eszmék is szükségeltetnek. 2015-ben mindezt több visegrádi és balkáni ország – köztük hazánk – is félreérthetetlenül kifejezte.

A történelmi tapasztalatok egyébként azt mutatják, hogy nem ritkán kisebb államok fellépése, illetve összefogása figyelmeztethet egy vagy több nagyhatalmat: enyhe, jelentős vagy éppen teljes irányváltásra van szükség...

**

S hogy mi lehet a nemzeti eszme szerepe újra az összmagyarságot illetően? Erre Duray Miklós felvidéki magyar író, politikus és nemzetstratéga meglehetősen kerek választ ad.

„Más feladattal állunk szemben a Kárpát-medencében és mással azon kívül.

A medencén belül egyaránt fontos a tudati állapot és a műveltség megszerzhetőségének a körülménye, valamint a gazdasági/társadalmi érvényesülés lehetőségének az összekapcsolása. Ezek a szempontok nem választhatók el egymástól, de osztályozhatók. A tudati és a gazdasági/társadalmi vagy a műveltségi és a gazdasági/társadalmi érdekek, irányultságok párhuzamosan működtethetők. Amennyiben a gazdasági, más értelemben a társadalmi érvényesülés lehetősége elválik a tudati összetartozástól vagy a nemzeti műveltségtől, vesztesre állunk.

A magyar világszórvánnyal kapcsolatban is lehet osztályozni a feladatokat. Az 56-os illetve a hozzájuk felzárkózott emigráció más megközelítést igényel, mint az 1980-as évek vége felé majd a rendszerváltozás után létrejött gazdasági emigráció. A közeli szórvány is más módszertani megközelítést igényel, mint a korábbi politikai vagy a későbbi gazdasági emigránsok közösségei. Elsősorban azért, mert más a társadalomlélektani helyzete a csehországi vagy baltikumai magyar szórványnak, ami részben az államok átalakulása során vált azzá, ami lett, és más annak a csoportnak, kisközösségnek a lélektani állapota, amelyik tudatosan vállalta az emigrációt vagy az elmenetelt. A rendszerváltozás óta akár átmenetileg, de segítségre szorul a nemzetet megtartó eszközök alkalmazásában. A magyar világszórvány dinamikusan változik, de egyfajta segítségre mindegyike rászorul: a magyar művelődési szolgáltatásra.

A nemzetstratégiai tervezés szempontjából az egész világot régiókra kell felosztani, de a módszertan szempontjából és a célok miatt nem mindegy, hogy a Gömör-Torna-i Karsztot, Szatmárt, Székelyföldet jelölöm körzetté vagy Skandináviát, Baltikumot, esetleg a német nyelvterületet vagy a tengerentúli terület valamelyik részét határozom meg.

Szerintem ezek az alapvető stratégiai és politikai szempontjai a nemzet újraintegrálásának.

Ennek kell meghatározni a szervezeti, tájegységi, módszerei, szakmai irányultságú, művelődésügyi és gazdasági elemeit, amiknek alapismeretileg birtokában vagyunk, csak nem

használjuk” – összegzett 2014-ben Duray, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet főtanácsadójaként.¹⁷

A globalizáció hatásai a nemzeti eszme szempontjából

Mindeközben egyértelmű, hogy az újabb és újabb geopolitikai kihívások nyomán a nemzeti eszmék mellett a nemzetállami törekvések ismét egyre népszerűbbek.

Természetesen lényeges körülmény, hogy melyik országot, illetve nemzetet vesszük górcső alá. A cseheknek például határon túli őshonos nagy nemzetrészei nincsenek, a magyaroknak azonban még mindig vannak, a komoly fogyatkozás ellenére is. Egy csehországi – különösen patrióta – politikus szájából persze jól hangzik, ha a nemzetállamot védi. A magyarországi patrióta politikusoktól sem vár nagyon mást a hívek jó része. Ám ezen a 93 ezer négyzetkilométeren viszonylag kevesen gondolhatnak bele abba, hogy ha ezt a célkitűzést Szlovákiában vagy Romániában a többségi nemzethez tartozó politikus képviseli, akkor az ottani magyar kisebbségeknek vagy nemzeti közösségeknek a legkevésbé sem felel meg. Tudható, a felvidéki vagy az erdélyi magyarok jellemzően nem szlovák vagy román nemzetállamban akarnak élni: ez ugyanis olyan államot jelentene, ahol a népesség összetétele etnikai szempontból többé-kevésbé homogén lenne, vagyis a két országban a magyarság aránya egészen lecsökkenne. Így megfontolandó, ki mit is üzen, akarva-akaratlanul a szlovák vagy a román politikai elit jó részének, amikor arról beszél vagy ír, hogy a nemzetállamok Európájára van szükség. A nemzetek és a régiók Európája azonban kívánatos cél lehet, valahol „félúton” egy európai (szuper)föderáció és a nemzetállamok között.

Magyarországnak tehát mindenkor érdemes figyelemmel lennie határon túli nemzetrészeire és szomszédságpolitikájára egyaránt, bárhogyan is alakul az Európai Unió sorsa, illetve a globalizáció folyamata.

Közismert, hogy a gazdasági globalizáció megalapozta azt a folyamatot, amely során a legkülönbözőbb gondolatok, értékek, ideák, illetve a legkülönbözőbb szemléletmódok és életviteltek bekerültek a világ vérkeringésébe, hatva egymásra. A jelenkor egyik legnagyobb hatású és legjellemzőbb fejleménye az internet mindennapos használata, ami ugyancsak a globalizáció része.

Térségünkben a kisebb-nagyobb közösségekben, s a szűkebb és tágabb hazában egyaránt gondolkodóknak vélhetően az lehet fontos feladata, hogy a globalizáció negatív és pozitív hatásaival egyaránt számolva jól sáfárkodjanak az új lehetőségekkel.

Felhasznált irodalom

Borsodi, Cs.: Az ELTE Bölcsészettudományi Karának története. In: www.btk.elte.hu

Duray, M. (2014): A magyar nemzet integrálásának/újraintegrálásának politikai és stratégiai szempontjai. (A IV. Magyar Világtalálkozó keretében szervezett Társadalmi Párbeszéd Fórumon, 2014. május 22-én, Budapesten elhangzott előadás írott változata.) In: <http://epa.oszk.hu/>

Kabdebó, L. (2007): 1956-os Pilvax a Várban (A Régi Országház étterem legendája). In: MKDSZ.hu, 2007. március 7.

---

¹⁷ Ld.: Duray, M. (2014): A magyar nemzet integrálásának/újraintegrálásának politikai és stratégiai szempontjai. (A IV. Magyar Világtalálkozó keretében szervezett Társadalmi Párbeszéd Fórumon, 2014. május 22-én, Budapesten elhangzott előadás írott változata.) In: <http://epa.oszk.hu/>

Kocsis, K.–Kocsis-Hodosi, E. (1998): *Ethnic Geography of the Hungarian Minorities in the Carpathian Basin*. Budapest, Geographical Research Institute, Research Centre for Earth Sciences and Minority Studies Programme, Hungarian Academy of Sciences.

Lányi, A. (2009): *Porcelán az elefántboltban*. Budapest, Heti Válasz Kiadó.

Lukacs, J. (2006): *A XX. század és az újkor vége*. Budapest, Európa Könyvkiadó.

Man, G. (1997): *Az ortodox törésvonal*. Budapest, Háttér Kiadó.

Niederhauser Emil (2003): *Magyarország és Európa*. Budapest, Lucidus Kiadó.

Niederhauser Emil (2001): *Nemzet és kisebbség*. Budapest, Lucidus Kiadó.

Niederhauser, E. (1976): *Nemzetek születése Kelet-Európában*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.

Palotás, E. (2003): *Kelet-Európa története a 20. század első felében*. Budapest, Osiris Kiadó.

Pándi, L. (1997): *Köztes-Európa 1763-1993 (Térképgyűjtemény)*. Budapest, Osiris Kiadó.

Pándi, L. (1999): *Köztes-Európa 1756–1997*. Budapest, Teleki László Alapítvány.

Ujlaky, I. (2008): *Nemzetkönyv – Kezdetektől a XX. századig*. Pomáz, Kráter.

Zsebők, Cs.–Keresztes, G.–Klénner, Z.–Papp, A.–Nemcova, A. (2005): *A prágai tavasz és a kisebbségek*. Budapest, Uniós Tanoda Alapítvány, a Nemzetközi Visegrád Alap támogatásával.

Zsebők, Cs. (2015): *Köztes-Európa, a „mindig felosztandó” érdekszféra – interetnikus kapcsolatok, nemzeti eszmék, globalizáció*. In: a VI. Báthory-Brassai nemzetközi tudományos konferencia Kárpát-medencei versenyképesség című tanulmánykötete.

* * *

Gazdaság – Etika – Globalizáció

Konferencia kiadvány

A Jövőegyetem könyvek sorozat új kötete a 2015. évi Gazdaság – Etika - Globalizáció című nemzetközi konferencia előadásainak szerkesztett változatait tartalmazza.

A Jövőegyetem könyvek sorozatot szerkeszti:

Kertész-Bakos Ferenc

ISSN 2416-0482

© Kertész-Bakos Ferenc

A Jövőegyetem könyvek sorozatot kiadja:

John Henry Newman Oktatási Központ Kft.

8330 Sümeg, Kossuth L. u. 2.

Felelős kiadó:

Fülep Dániel

Az előadások szövegei a forrás megjelölésével szabadon terjeszthetők.